

Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesinde Özgürlüğün Olanaklılığı*

Bülent OSKAY**

Özet

Bu makale, Kant'ın felsefesinde özgürlük konusunu incelemeyi ve tartışmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla öncelikle Kant'ın özgürlük anlayışının ahlak felsefesiyle olan ilişkisi irdelenmiştir. İnsanın çevresini olduğu gibi kabul etmesi ve kendi özgür iradesi ile çevresine müdahale etmesi, onu değiştirmesi ve deneyimleri ile idrak etme süreci onun eylemlerinin dolayısıyla özgürlüğünün sınırları olduğu bilincine varması koşuluyla gerçekleşir. Dolayısıyla istediği biçimde eylemde bulunma ve her istediğini yapma anlamında bir özgürlük nasıl gerçekleşir. Bu anlamda İnsan özgür olduğunu biliyorsa bu bilginin nereden geldiğini belirtmek gerekir. Kant'a göre özgürlüğü teorik olarak anlayamamak da bütün ideler içinde doğuştan olarak bildiğimiz tek idedir. Çünkü özgürlüğü ahlak yasasının koşulu olarak görmekteyiz. Yani özgürlüğün bilincine varmanın koşulu ahlaklılıktır.

Anahtar Kelimeler: Kant, Ahlak Yasası, Özgürlük, Ödev, Fenomen, Numen, Otonom, Pratik Akıl

The Possibility Of Freedom in Immanuel Kant's Moral Philosophy

Abstract

This article aims to examine and discuss the issue of freedom in Kant's philosophy. For this purpose, the relation of Kant's understanding of freedom with his moral philosophy was first examined. Man accept his environment as it is, and intervenes with his environment with his own free will, changes it, and the process of realizing it with his experiences takes place on the condition that he becomes aware that his actions are the limits of his freedom. So how does a freedom come about in the sense of acting and doing whatever he wants? In this sense, if the human knows that he is free, it is necessary to indicate where this information comes from. According to Kant, although we cannot understand freedom theoretically, it is the only idea we know from birth among all ideas. Because we see freedom as the condition of moral law. That is, morality is the condition for becoming conscious of freedom.

Keywords: Kant, Moral Law, Freedom, Duty, Fenomen, Noumenon, , Practical Reason.

Giriş

Filozoflar bir görüşü ya da bir kavramı ele alırken bunu teorik ve pratik yönleri ile ele almışlardır. Teorik yönü ile bir şeyin kavranması, pratik yönüyle ise akli iradeye dayanan

---

* Bu çalışma Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesinde Özgürlüğün Temellendirilmesi adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Felsefe Bölümü Doktora Öğrencisi, bulent.oskay@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3049-9183>

özgür bir eylemin gerçekleştirilmesi kastedilmektedir. Teorik bilginin nesnesi teori; pratik bilginin nesnesi ise eylemdir.

Felsefe bu anlamda ya teorik ya da pratiktir. Teorik felsefe bir şeyi idrak etmek iken pratik felsefe ise özgür iradeyi hesaba katan davranış kurallarımızdır. Pratik felsefe biçim bakımından değil nesne bakımından pratiktir. Nasıl ki mantık, nesnesi akıl olduğu için aklın bilimi ise ahlakın nesnesi de pratik olduğundan, ahlak da özgür iradenin yasalarına ilişkin bir bilimdir (Kant, 1994: 12-13). Kant teorik ve pratik felsefeye yönelik bu ayrımı *Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi* başlıklı eserinde daha açık bir şekilde ifade etmektedir. Kant'a göre her akıl bilgisi ya içeriklidir bir nesneyi ele alır ya da biçimseldir, nesnelere ayırım yapmaksızın, anlama yetisi ile aklın yalnız biçimi ve düşünmenin genel kuralları ile uğraşır. Biçimsel felsefe mantık olarak, belirli nesnelere ve bu nesnelere bağlı olduğu yasalarla ilgilenir, içerikli felsefe ise doğanın ya da özgürlüğün yasalarına ilişkin fizik ve etik ile ilgilenir. Hem doğaya ilişkin dünya bilgeliğinin hem de ahlaka ilişkin dünya bilgeliğinin, ayrı ayrı kendi deneysel kısımları olabilir. Çünkü ilki, bir deney nesnesi olarak doğanın yasalarını, ikincisi ise doğaca uyarılan insan istemesinin yasalarını belirlemelidir. Doğaya ilişkin dünya bilgeliği bu yasaları her şeyin onlara göre olup bitiği yasalar olarak belirlerken, ahlaka ilişkin dünya bilgeliği ise her şeyin onlara göre olması gerektiği yasalar olarak belirlenir (Kant, 2013: 2-3).

Kant'ın yukarıdaki ifadeleri sonucunda, doğanın yasaları fizik bilimi olarak; özgürlüğün yasaları ise ahlak olarak adlandırılıyor. Doğa yasaları her şeyin kendisine göre gerçekleştiği yasalar iken özgürlüğün yasaları ise her şeyin onlara göre gerçekleşmesi gereken yasalardır. Doğa felsefesi hali hazırda burada var olan ile ilgili iken; ahlak felsefesi burada var olması gereken ile ilgilidir. Olması gereken, doğanın bütünselliğinde mevcut olmayan zorunluluğun bir çeşidini ifade eder. Anlama yetisi, yalnızca olanı, olmuş olanı veya olacak olanı bilebilir. Gerçekten de insan çıplak gözle doğayı gözlemlediğinde olması gerekenin herhangi bir anlama gelmediği görülür. Doğada neyin gerçekleşmesi gerektiğini veya bir çemberin ne tür bir doğaya sahip olması gerektiğini sorgulayamayız, bunun yerine sadece nasıl olduğunu ve ne tür bir doğaya sahip olduğunu söyleyebiliriz (Kant, 1788: 641-642'den akt, Şakar, 2017: 44).

Kant'ın teorik felsefesi "*Ne bilebilirim*" sorusunu sorarak yeni bir metafiziğin salt bir bilim olarak olanaklılığını araştırmayı hedeflerken; "*Ne yapmalıyım*" sorusu ise ahlak, hukuk ve siyaset felsefesi olarak ifade edilebilecek pratik felsefesinin temel sorusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kant'ın *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı eserinin son sözündeki ifadeleri bu durumu destekler niteliktedir. Kant bu son sözde iki şeyin onun için çok önemli olduğunu, insanın bunlar üzerinde derin bir şekilde düşündüğü zaman ruhunda hep artan bir hayranlık ve saygının uyandığını dile getirir. Bunlar: "Üzerimdeki yıldızlı gökyüzü ve içimdeki ahlak yasasıdır" diye ifade eder (Kant, 2016: 174). Bu noktada üzerimdeki yıldızlı gökyüzü doğanın yasaları, içimdeki ahlak yasası ise özgürlüğün yasaları ile ilişkilendirilebilir. Bu durumda aklın teorik kullanımı "*Nasıl bilebilirim*" sorusunu sorarak bilme yetisinin nesnelere ile uğraşırken; aklın pratik kullanımı ise "*Ne yapmalıyım*" sorusunu sorarak istemenin belirlenme nedenleriyle uğraşır. Bunun sonucu olarak saf akıl kendi başına istemeyi belirlemeye yeterli olabilir mi, yoksa akıl istemenin yalnızca deneysel-koşullu olarak mı belirleme nedeni olabilir? Sorularıyla karşılaşırız. Bu noktada saf aklın eleştirisiyle haklı çıkarılan ama deneysel olarak ortaya konamayan bir nedensellik kavramı; yani özgürlük kavramı işe karışır (Kant, 2016: 16).

Tüm bu ifadelerin sonucunda ahlakın doğa yasalarından farklı olarak, olanla değil, olması gereken ile ilişkili olduğunu ve doğanın zorunluluğundan başka türlü bir zorunluluğa sahip olduğu sonucuna ulaşılır. Kant'ın pratik felsefesinin en temel sorusu olan "*Ne yapmalıyım*" sorusu düşünüldüğünde -mali, -meli kipi bir gerekliliği insan davranışının temel koşulu olarak sunmaktadır. Bu durumda gereklilikle özgürlük bir arada nasıl mümkün olmaktadır? Başka bir ifadeyle bir taraftan bir gereklilik koşulu ve öteki

tarafından özgürlük bir arada mümkün müdür? Bu gereklilik kendisini bir evrensel yasa olarak sunduğunda özgürlük problemi daha da karmaşık bir hal almaktadır.

İnsanın çevresini olduğu gibi kabul etmesi ve kendi özgür iradesi ile çevresine müdahale etmesi, onu değiştirmesi ve deneyimleri ile idrak etme süreci onun eylemlerinin dolayısıyla özgürlüğünün sınırları olduğu bilincine varması koşuluyla gerçekleşir. Dolayısıyla istediği biçimde eylemde bulunma ve her istediğini yapma anlamında bir özgürlük nasıl gerçekleşir? Çünkü bazı durumlarda isteklerin ve eylemlerin gerçekleşmesi mümkün olmayan durumlarda bunları sınırlamak zorundadır (Pieper, 2012: 26-27). Bu çalışmanın amacı, kişinin istediği şekilde eylemde bulunması ve her istediğini yapma anlamındaki özgürlük olanağının nasıl gerçekleşebileceğini Kant'ın ahlak felsefesi ve özgürlük düşüncesi çerçevesinde açıklanmaya çalışılacaktır.

Ahlak Felsefesi

Kant öncesi ahlak felsefesi, eylemlerin yarar ve mutluluk sağlayıp sağlamadığına göre değerlendirilirdi. Kant bu görüşe savaş açmıştı. Ona göre ahlak felsefesi böyle *eudaemonist*¹ ve *utilitarist*² olmamalıdır, çünkü o pratik akıllı bambaşka bir şey olarak değerlendirir. Saf pratik akılda iradeyi yöneten eğilimler; istekler değil, aklın kendisidir. Kant'a göre akıl bu yönetmeyi *a priori*³ olan-geçerliliği genel ve zorunlu olan-yasalar, ilkelerle yapar (Heimsoeth, 2007: 117-118).

Kant, nasıl bilgi felsefesinde saf *a priori* var ise ahlak alanında da bir *a priori* olduğunu dile getirir. Bilgi nasıl yalın duygusal algıdan çıkmıyorsa, ilksel kendiliğinden meydana geliyorsa ahlaksal *a priori* de, aynı şekilde her şeyden önce haz ve acı duygularından arınmış bir şekilde ortaya çıktığını ve tamamen serbest bir şekilde meydana geldiğini dile getirir. Böylece Kant'ın temellendirilmesi ile her türlü mutlulukçu temellendirme arasında keskin farklar oluşmaya başlar (Cassirer, 1988: 160). Kant ahlaksal yasanın, herhangi bir deneyimden değil zorunlu bir varsayım olarak doğuştan geldiğini belirtir. Çünkü ahlaksal buyruk, herkes için genel geçer ve zorunludur.

Kant, ahlak sorununu incelerken toplumla iç içe yaşamış ve toplumu çok detaylı bir şekilde incelemiştir. O, ahlak sorununu canlı bir gerçeklik olarak görür. Ona göre ahlak yasanın, doğanın içinde veya dışında değil doğrudan doğruya saf akıldan çıkarabiliriz (Akarsu, 1999: 63-65). Ahlak yasası, zorunlu bir yasa olarak bütün insanlarda bulunur. Bu yasa kendini saf akılda gösterir; çünkü ahlak yasası *a priori* bir yasadır.

Kant, ahlak kavramının yeri ve kaynağının deneyimsiz akılda *a priori* olarak bulunduğunu dile getirir. En yüksek derecede kurgusal olan akılda hatta en sıradan insan aklında bile bu kavramlar rastlantısal ve deneysel bilgilerden çıkarılmaz. Onlara deneysel bilgilerden ne kadar katarsak o kadar eksilttiğimizi de dile getirir. Bu ahlak kavramlarını

¹ Antik Yunanda Sokrates'le başlayıp, sonrada Platon, Aristoteles, Stoacılar ve Epikürüsçular tarafından devam ettirilen ve ahlaki hayatın nihai amacını veya insanın için en yüksek iyinin eudamonia olduğunu söyleyen etik anlayış. Bu dönemde insan için en yüksek iyinin eudaimonia olduğu konusunda tam bir anlaşma oluşmamıştır. Onu mutluluk olarak tanımlayanlar gibi, insanın kendisini gerçekleştirmesi veya kendi kendisiyle hoşnutluk içinde olması tanımlayanlar da olmuştur. Bkz. Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, İstanbul, 2011, s. 167-168.

² 19. Yüzyılda Bentham ve John Stuart Mill tarafından geliştirilen ve eylemin doğruluğu veya yanlışının temin ettiği yararlar, ürettiği iyi ya da kötü sonuçlarla ölçülmesi gerektiğini bildiren etik anlayışı. Bkz. Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, Ankara, 2011, s. 455.

³ Latince deney tecrübesine dayanmayan doğuştan meydan gelen bir deyimdir. Özellikle Kant tarafından kullanılan bu kavram zaman, töz, nedensellik gibi deneyden türetilmeyen ama dünya ile ilgili düşüncelerde bir şekilde varsayılan bir kavrama karşılık gelir. Bkz. Cevizci, Ahmet, Felsefe Sözlüğü, Say Yayınları, Ankara, 2011, s. 38.

saf pratik akıl yetisi bütünlüğünde belirlemek büyük önem arz etmektedir (Kant, 2013: 27-28).

Kant, ahlakta, sürekli deneyimden bağımsız olanı arar. Yani diğer bir deyişle *a priori*yi arar. Bunu zorunlu görmesinin nedeni bilim niteliğinde bir ahlak elde etmenin tek yolunun bu olduğunu savunur. Ona göre bilgide *a priori* olmasaydı, doğadaki bütün olaylar ve tasarımlar rastgele meydana gelirdi. Aynı bunun gibi ahlak alanında da *a priori* olmasaydı istek ve eğilimler rastgele olurdu. Bu şekilde evrensel ahlak yasasından bahsetmek mümkün olamazdı. İnsanın *a priori* yönü içgüdü eğilim ve dürtülerden değil saf akıldan meydana gelir (Gökberk, 2016: 360).

Kant'a göre ahlaklı eylemler de aklın ilkesi ve bir buyruk ve gerekliliği dile getirir. Bu akıl ilkeleri; insanın eylemlerini ve iradesini, var olan doğada nedensellik yasalarının doğa olaylarına etki ettiği biçimde yönetemezler. Kant'a göre bunlar sadece bir buyruk ve gereklilik ortaya çıkarır. Kant'ın bu buyruğuna değinmeden önce onun, iki farklı buyruk olarak nitelendirdiği; kategorik ve hipotetik buyruğunun farklılığını belirtmek zorundayız. Kant'a göre bu buyruklardan "Hipotetik buyruk" olarak adlandırdığımız buyruk bir zorunluluk arz etmez. Çıkarla ilgilidir. "Tutumlu ol" buyruğu gibi bu buyrukta bir "Eğer" gizlidir. Bu buyruğu; eğer paranı iyi kullanırsan, yaşlandığında ve hastalandığında işine yarar. İşte bu örnekte "Eğer "bu buyruğun anlamında gizlidir. Kant'a göre buradaki akıl salt pratik akıl değil teknik pratik akıldır. Bu akıl yarar ve çıkarla ilişkilendirilir. Fakat "kategorik buyruklarda" durum daha farklıdır. Gizli bir "Eğer" yoktur. Bu yüzden bu buyruk ahlak buyruğu olarak görülür. Çünkü yarar ve çıkarı gözetmez, sadece buyurur. Kant'a göre bu buyrukta durum ne olursa olsun bütün insanlardan buyurulmayı gerekli görür. "Yapmalısın" bir gereklilik zorunluluk belirtir. Kant'a göre "Bu buyruklar insanda doğrudan doğruya ve genel bir geçerlilik ister bunlar salt pratik aklın *sentetik a priori*⁴ yargılarıyla dile getirilen yasalardır" (Heimsoeth, 2007: 119-120).

Bu anlamda asıl ahlaklı olan buyruklar, kategorik buyruklardır. Çünkü kategorik buyruklar, *a priori* olarak ortaya çıkar. Bu yüzden kategorik buyruklar, çıkar ve yararı gözetmez ve herkes için genel geçer ve ayrıca zorunludur.

Kant'a göre bütün buyruklar ya koşullu ya da zorunlu olarak buyurur. İlk buyruklar, insanın bulunduğu eylemde bir şeye araç olarak olanaklı bir eylemin zorunluluğu olarak nitelendirilir. Bu buyruk hipotetik buyruktur. Kesin buyrukta ise eylem sadece kendisi için başka herhangi bir şeyi amaç edinmeden zorunlu evrensel olarak sunulan bir buyruktur. Bu da kategorik buyruktur (Kant, 2013: 30).

Bir buyruk, amacını gerçekleştirmek için herhangi bir araca ihtiyaç duyup bunu gerekli görüyorsa bu koşullu ya da diğer adıyla hipotetik buyruk adını alır. Fakat aksine bir buyruk başka bir amacı benimsemeyen, kendi geçerliliği kendi içinde değerli olarak görülen kendisiyle bilinip koşulsuz bir isteme ile meydana gelen buyruk da kategorik buyruktur. Bu koşulsuz buyruk özel bir isteme içeriğinde değil, kendi yasallığı içinde kendini tek koşulsuz buyruk olarak gösterir (Cassirer, 1988: 166).

Asıl olan kategorik buyruktur. Bu buyrukta gerçekleştireceğim isteme eyleminde bir şeyi araç olarak göremem, çünkü isteme eylemimin kendisi bir amaçtır. Kategorik buyrukta

---

⁴Kant'a göre sentetik *a priori* bilgiler metafizikle ilişkili bilgilerin bilimidir. Metafiziğin geleneksel konuları yani bilimlerin temelleri ile ilgili problemler ve ilimizi çeken doğüstü diye ifade edilen sorunlar metafizikçilerin sentetik *a priori* bilgisine sahip olduklarını iddia ettikleri önermelerle bağımlıdır. 'Tanrı vardır', 'Ruh ölümsüzdür', 'İrade özgürdür' önermelerden başka, (...) eğer böyle bir bilgi varsa, deneysel olamaz. Biz bu tür önermeleri sadece sentetik *a priori* bilgisine sahip olabiliriz. Bkz. Wood, Allen, Kant, Dost Kitapevi, Ankara, 2009, s. 50-51. Metafiziğin asıl işi sentetik *a priori* önermelerdir. Yalnızca bu onun amacını oluşturur. Yani metafiziğin ilerlemesi ancak sentetik *a priori* yargıların olmasına bağlıdır. Bkz. Kant, Immanuel, Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena, Çev. İoanna Kuçuradi-Yusuf Örneke, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 2000, s. 20.

bir zorunluluk vardır. Gizli bir “eğer” yoktur. Diğer bir ifadeyle yararı ve çıkarı göz önünde bulundurmaz. Bu yüzden asıl ahlaksal olan kategorik buyruktur.

Kant göre ödev, eylemlerimiz açısından anlamlı ve yasa koymayı destekleyen bir eylem ise bu ödev kategorik buyruklar ile dile getirilebilir. Çünkü eylemin pratik-koşulsuz zorunluluğu ödev olmalıdır. Bu her akli olan varlık için geçerli bir yasa olmalıdır. Aksine insana özgü bazı özellikler işte duygulanım, düşkünlükler hatta insanın akıl yetisinin kendine ait ve her akıl sahibi insan için gerekli olmayan her ne ise; bunlar kişi için bir maxim sağlayabilir, fakat bir yasa sağlayamaz (Kant, 2013: 42).

Kant’a göre ahlak yasası, kesinliği ifade eden bir buyruktur. Gerekçe olarak da bu yasanın koşulsuz olduğunu dile getirir. Bu ahlak yasası yükümlü ve bağımlıdır. Kant kesin buyruğu şu şekilde dile getirir: “Öyle eyle ki, her defasında senin istemenin maksimi, aynı zamanda genel bir yaşamının ilkesi olarak geçebilsin” (Kant, 2016: 35-37). Gerçekleştirmek istediğin eylem herkese örnek olmalı ve eylemin geçerliliği, evrensel olmalıdır. Böyle hareket edersen eylemin, genel bir doğa yasası haline gelir ve aynı zamanda herkes için geçerli bir yasa olur. Kant kesin buyruğu *Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi*’nde şu şekilde dile getirir:

Öyleyse kesin buyruk tek bir tanedir, hem de şudur: ancak aynı zamanda genel bir yasa olmasını isteyebileceğin maksime göre eylemde bulun. Şimdi bütün ödev buyrukları, kendi ilkelerinden türetilircesine, bu tek buyruktan türetililebilir; ödev denen şeyin büsbütün boş bir kavram olup olmadığını belirsiz bıraksak da, hiç olmazsa da bununla neyi düşündüğümüzü ve bu kavramın ne demek istediğini gösterebiliriz. Etkilerine ona göre çıktığı yasanın genelliği, en genel anlamda (biçim bakımından) asıl doğa denen şeyi yani genel yasalarca buyruğu şöyle dile getirilebilir: eylemin maksimi sanki senin isteminle bir doğa yasası olacakmış gibi eylemde bulun (Kant, 2013: 38).

Alıntıdan ifade edilenleri göz önünde bulundurduğumuzda eylemin maksimi yani ilkesi sürekli bir şekilde doğa yasası ile özdeş kılınmaya çalışılıyor. Kant’ın bu çabası, ahlak yasasını tıpkı doğa yasası gibi genel-geçer ve evrensel kılma çabası olarak değerlendirilebilir.

Kant’a göre ahlaksal tüm yargılarda şu düşünceler çok önemlidir: Tek başına eylemi ele aldığımızda kaynağı nedir? Amaçlanan eylemi, genel kural haline getirdiğimizde kendi içinde uyum sağlıyorsa o zaman bu eylem ahlaksal yönden de mümkündür. Fakat kendisiyle uyum sağlamıyorsa aksine ahlaksal yönden de mümkün olamaz. Örneğin büyük bir servet elde etmek için yalan söylemek, bu eylemi genel kural haline getirdiğimizde kendi kendisiyle çelişir ve kendini yok eder. Aynı zamanda ahlak dışı bir eylem olmuş olur. Çünkü amaç herkesçe bilindiği için böyle bir hedefe ulaşmak mümkün olamaz (Kant, 2007: 59). Yani bir ahlaksal eylemi, maksim ilkesini uygulayarak genel bir yasanın yaşama biçimi haline getirdiğimiz zaman kendi içinde bir bütünlük ve uyum sağlıyorsa bu ahlaksal eylemdir.

Kant’a göre asıl ahlaki bir eylem, ahlak yasasına göre yapılan bir eylemdir. Bu yüzden bir eylemin ahlaki olarak nitelendirilmesi onun ceza ve ödül korkusundan değil, ödev bilinciyle yapılmasına bağlıdır (Yayla, 2005: 82). Bir eylemi kendinde iyi yapan o eylemin bir başka eğilimden değil ödevden gelmesidir. Ödev bir eylemin koşulu olarak yasa karşısında saygıdan doğmasıdır. Buradaki koşulluluk bir zorunluluktur. Ama bu zorunluluk, doğa zorunluluğu değil doğrudan doğruya akla dayanan eylemin zorunluluğudur. Bir eylemin ahlaksal değeri, istemenin içeriğinde değil isteme için nesnel yasa olan şeyde bulunur. Bu yüzden yasa belli ise isteme de iyidir. Bu anlamda yaşamımızı sürdürmek de bir ödevdir. Bütün insanların doğrudan buna bir eğilimi vardır. Fakat talihsiz kötü olaylar ve umutsuz acılar, bu hayatı yaşanılmaz hale getirip tat almayı büsbütün yok ederse. Ruhu güçlü olan kişi, bu hayata karşı cesareti kırılmış ve yıkılmış olmaktan çok

yazgısına küsererek ölmeyi dilerse ama yaşamını korkudan, sevgiden ve eğilimden değil yalnızca ödevden dolayı sürdürüyorsa işte o zaman gerçekten ödevde uygun bir davranış sergilenmiş olur (Akarsu, 1999: 89). Kişinin sürdürdüğü hayat, kötü bir şekilde devam ederse ve kişi bunalımlar yaşarsa bu bunalımlar, kişide sürekli kaygı ve acıların ortaya çıkmasına neden olur. Bunun sonucunda bu olaylar, kişiyi intihara yönlendirse bile kişi yaşamına devam etmelidir. Çünkü yaşamını sürdürmek bir ödevdir. Bu ödev bütün insanlarda bir yükümlülük içerir.

Kant ödev kavramının tanımını şu şekilde dile getirir: “Ödev yasaya saygıdan dolayı yapılan eylemin zorunluluğudur.” Ona göre yapmayı düşündüğüm eylemin nesnesine ilgi duyabilir ve eğilim gösterebilirim ama saygı duyamam. Çünkü o istemenin bir etkinliği değil sırf bir etkisidir (Kant, 2013: 12). Kant'ın diğer bir tanımı şu şekildedir: “Bir eylemin yükümlülükten dolayı nesnel zorunluluğuna ödev denir” (Kant, 2013: 57). Bu anlamda ödevi, ödev yapan şey onun yasa karşısında saygı ilkesini barındırmasıdır. Ödev eylemin zorunlu bir istemesidir. Bu istemede saygı ilkesine göre yasaya duyulan akılla ilişkili zorunlu bir istemedir. Kant ödev ile ahlak ilişkisini şu şekilde ifade eder:

Ey ödev! Sen, hoş giden, duyguları okşayan hiçbir şey taşımayan, yalnızca boyun eğmeyi isteyen; istemeyi harekete geçirmek için, insanın gönlünde doğal bir nefret uyandıracak ve onu dehşete kaptıracak tehditler savurmayan; yalnızca insanın gönlüne kendiliğinden girecek kapı bulan, ama yine (her zaman sözün dinlenmese bile) istense de istenmese de kendine saygı uyandıran; gizlice ona karşı etkide bulunsalar da, önünde bütün eğilimlerin sustuğu bir yasa ortaya koyan, ey yüce büyük ad! Sana yaraşır kaynak hangisidir? Ve eğilimlerle her türlü akrabalığı yadsıyan senin asil soyunun kökleri –onlardan gelmenin yalnızca insanların kendilerine verebilecekleri değer için kaçınılmaz koşulu olan bu kökler- nerededir (Kant, 2016: 95).

Kant'ın bu ifadeleri, özel anlamda ödevin genel anlamda ise ahlaki eylemin kökenini sorgulamakta, başka bir ifade ile ödevde nesnel bir köken bulma çabası olarak değerlendirilebilir. “*Istense de istenmese de kendisine saygı uyandıran... Önünde bütün eğilimlerin sustuğu bir yasa ortaya koyan... Ey yüce ad...*” bu ifadeler ödevi deney dünyasına ait tüm arzuların ve dolayısıyla eğilimsel etkilerden uzak tutan bir anlamda zorunlu olarak kendisine saygı; ama “*her zaman sözün dinlenmese de*” ifadesi ile de bu zorunluluğu insan istemesine bağlı kılan dolayısıyla doğal zorunluluktan ayıran bir nitelik taşımaktadır. Ödev, hiçbir duyguya karşılık gelmeyen sadece yasaya saygıdan zorunlu olan ve korku, nefret eğilimi gibi duygulardan farklı olan sadece boyun eğmeyi isteyen, insanın gönlüne kendiliğinden girip her koşulda saygı uyandırarak asil olan ve bütün insanlarda zorunluluk taşıyan yüce bir yetidir.

Kant'a göre bizi hareket eylemine geçiren ödev ve ahlak yasasını evrensel yapıp içten harekete geçiren şey, kaçınılmaz saygı duygusudur. Saygı duygusu, farklı özel bir duygudur. Kant, saygı duygusunu yüksek bir duygu olarak görür ve *a priori* olarak var olduğunu ifade eder. Kaynağı insanın kendi aklındadır dışarıda değildir (Heimsoeth, 2007: 125-126). Kant'ın burada ifade etmek istediği şey; maxime göre hareket eden birey, başka bireylere saygı duymalı ve ötekini de kendinde bir amaç olarak görerek ahlak yasasına da saygı göstermelidir. Bu anlamda saygı duyma eylemi, doğuştan gelir ve herkes için genel geçerdir. Kant saygı duygusunu şu şekilde ifade eder:

Ahlaksal bir değer verilebilen şey, ne korku ne de eğilimdir; yalnızca yasaya saygı güdüsüdür. Kendi istemimizin kendi maksimleriyle olanaklı bir yaşamın koşuluyla eylemde bulunması ancak söz konusu olduğu ölçüde, idede bizim için olanaklı olan işte bu isteme, asıl saygı konusudur. Ve insanlığın değerliliği, - koyduğu yasaya aynı zamanda boyun eğmesi koşulu varsa da- genel yasa koyucu olma yeteneğinde bulunur (Kant, 2013: 58).

Alıntıdan da ifade edildiği gibi ahlaksal olarak nitelendirdiğimiz şey; korku ve eğilim değil, yasa karşısında saygı duygusudur. İsteme eylemini bizim için geçerli kılan tek şey saygı duygusudur. Bir insanın değerli olarak kendinde gördüğü tek şey, ortaya koyduğu yasa karşısında ona saygıdan dolayı boyun eğmesidir.

Kant, saygının sadece kişilere yönelik olduğunu belirtir. Başka şeylere yönelik olmadığını dile getirir. Bazı şeyler bizde ilgi uyandırıp eğilime neden olabilir. Hatta bunlar, sevgi bile bulundurabilir. Örneğin: bir deniz veya herhangi bir yanardağ ya da saldırgan bir hayvan; bunlar korku bile uyandırabilir. Ama hiçbir zaman saygı uyandırmazlar. Kant, bu durumu daha iyi açıklamak için *Pratik Aklın Eleştirisi*'nde bir örneği dile getirir: "Soylu birinin önünde eğilirim ama ruhum eğilmez." Kant soylu olmayan sıradan bir insan karşısında ne kadar üstün olursam olayım eğer bu soylu olmayan kişide bana ait olmayan bir karakter ve dürüstlük fark edersem, bu insanın önünde istesem de ve istemesem de başımı ne kadar dik tutarsam da tutayım, ruhumun her zaman onun önünde eğileceğini dile getirir. Saygıyı bir ödenek olarak gören Kant ondan kaçınmanın imkânsız olduğunu ve istesek de bu saygıyı gizleyebileceğimizi; fakat onu her zaman içimizde kaçınılmaz bir şekilde hissedeceğimizi dile getirir (Kant, 2016: 84-85). Açık bir şekilde ifade etmek gerekirse saygı duygusu aslında içimizde bizi harekete geçiren ve ne kadar inkâr etsek de her zaman varlığını sürekli bir şekilde bize hissettiren ve her zaman asilliğini koruyan, her şeyden üstün gelen derin bir duygudur.

Kant bu saygı duygusunu, tutkusal bir duyguya benzetir. Bu saygı duygusunun temelinde bir haz duygusunun olmadığını belirtir. Eğer böyle olmasaydı bu saygının *a priori* herhangi bir ide ile ilgisi bulunmamış olacaktı (Kant, 2016: 88). Saygı duygusu bir haz ilkesinin arzulama yetisinden çok farklıdır. Çünkü saygı duygusu ahlak yasasına karşı akıl aracıyla kendiliğinden meydana gelen bir duygudur. Bu yüzden saygı duygusu pratik yönümüzü teşkil ederek ahlaksal yasaya karşılıksız bir şekilde boyun eğmemiz gerektiğini dile getiren bir duygudur.

Ahlak ve Özgürlük İlişkisi

Kant'a göre özgürlük ve ahlaksal bir buyruk olan koşulsuz buyruk, karşılıklı olarak birbirini etkiler. Bunlar birbirinden farklı mıdır, yoksa koşulsuz buyruk saf aklın özbilinci mi, ya da pratik akıl özgürlükle aynı mıdır? Sorularını sormamıza gerek olmadığını belirtir. Asıl sormamız gereken soru: Koşulsuz buyrukla ilgili bilgimizin kaynağı pratik yasadan mı yoksa özgürlükten mi gelir? Ona göre bu bilgi özgürlükten başlamaz. Çünkü özgürlük kavramını deneyden türetemeyiz. Deney bize sadece görünüşler dünyasını gösterir. Kendimiz için isteme eylemini gerçekleştirdiğimiz zaman kendisini doğrudan bilincine vardırın şey ahlak yasasıdır. Ahlak yasası da bu şekilde bizi doğrudan doğruya özgürlük yasasına götürür. Bu ahlak yasasının bilincine de önümüze çıkan tüm deneysel koşulları ayıklamak ile ulaşabiliriz (Kant, 2016: 33-34). Bu anlamda özgürlük kavramının kendisini deneyime tabi tutmadığından dolayı koşulsuz olanla ilgili bilgi, pratik yasadan gelir. Çünkü deney sadece bana görünüş dünyasındaki olguları verir. Benim için önemli olan şeyde bu görünüş dünyasında daha farklı olan düşünce dünyasının bilincine varmaktır.

Kant'a göre ahlak bütün akıllı varlıklar için yasa görevini görür. Bu şekilde ahlak yasasını sadece özgürlüğün özelliğinden türeterek akıl sahibi varlıkların isteme eylemleri olarak görebiliriz (Kant, 2013: 66). Yani kişi eylemde bulunduğu zaman ve bu eylemini özgürlük idesi altında düşündüğü zaman tam olarak özgür bir şekilde ahlaksal eylemini de gerçekleştirmiş olur.

Pratik olarak özgürlüğe sahip olduğumuz an ahlaksal yasa da geçerli olmuş olur. Burada pratik özgürlük olarak kastedilen şey kendi aklımızı kullanarak eylemde

bulunabilme ve akıllı varlıklar olarak doğal ihtiyaçlardan dolayı meydana gelen arzulara direnebilme gücüdür. Kant özgür olmadığımızı dile getirdiğimiz zaman ve bunun hakkında hüküm verdiğimiz zaman bile özgür olduğumuzun düşünebilme gerekliliğini ortaya çıkarttığımızı belirtir (Wood, 2009: 128).

Bizi özgürlük yasasına götüren şey pratik aklın kendisidir. Eğer ahlak yasası bize özgür olduğumuzu belirtmemiş olsaydı özgürlük idesi sorunsal ve sınırlı olurdu. Çünkü özgürlük yasası kurgusal olarak ahlak yasasının bir idesi olarak bulunmaz. Sadece ahlak yasasıyla biz özgür olduğumuzu biliriz. Bu şekilde ancak özgürlük kavramı nesnel bir gerçeklik kazanır (Deleuze, 2011: 39-40).

Kant'a göre özgürlüğü teorik olarak anlayamamak da bütün ideler içinde doğuştan olarak bildiğimiz tek idedir. Çünkü özgürlüğü ahlak yasasının koşulu olarak görmekteyiz. Yani özgürlüğün bilincine varmanın koşullu ahlaklılıktır. Onun deyişiyle: "Özgürlük ahlak yasasının *ratio essendi*'sidir⁵. Ama ahlak yasası da özgürlüğün *ratio cognoscendi*'sidir"⁶ (Kant, 2016: 4). Bu şekilde ahlak yasasını düşündüğümüz zaman özgürlük gibi bir şeyi de düşünmek zorundayız. Bu anlamda özgürlük olmasaydı içimizde bir ahlak yasasının varlığından da bahsedemerdik.

Kant, akıllı varlık olarak insanların eylemlerini yerine getirmesi bakımından özgür olduğunu dile getirir. Fakat bu ahlaksal eylemin sonucunda doğacak sonuçların sorumluluğu ona aittir. Ama bu sonuçlar ahlaksal eylemlerin yerine getirilmemesinden kaynaklanan sonuçlar ise kimse sorumlu tutulamaz. Örneğin borç para vermediğim bir kişinin başına gelen olaylardan dolayı sorumlu tutulamam. Yerine getirmekle yükümlü olduğum bir eylemi yerine getirmemekle o eylemin sonuçlarından sorumlu tutulabilirim. Birine karşı borçlu olduğum zaman bu borçtan kaçınırsam bu bir eylem olduğu için sorumluluğu bana aittir (Kant, 2007: 77-78).

Yani ben bir eylemi yerine getirmek bakımından özgürüm ancak yükümlü olduğum bu eylemin sonuçlarından ortaya çıkan durumlardan sorumlu değilim. Örnek olarak ekonomik nedenlerden dolayı zor durumda olan biri, benden borç para istediği zaman benimde ekonomik durumumun iyi olmadığı gerekçesini dile getirdikten sonra kişi intihar ederse bu durumdan ben sorumlu tutulamam.

Kant kategorik buyruğun, insanların hem kendilerine hem de birbirlerine karşı saygı dolu bir duygu ile bağladığını ve onlar arasında birlik ve beraberlik oluşturduğunu ifade eder. Kant bunu birlik ve beraberliği içine alan bir ülke olarak görür. Bu ülkede ortak bir akıl vardır. Bu akıl yasası, karşılıklı birliktelik ve bağlılık ilkelerini de esas alarak herkesi birbirine bağlar. Kant bu ülkeyi ahlak ülkesi olarak nitelendirir.

Ahlak ülkesinde kişi olarak insanları birbirine bağlayan şey ahlak yasasıdır. Bu ahlak ülkesinde her birey hem yasayı yapan hem de yasayı yöneten bir varlık olarak eşit durumdadır. Akıl yasasının geçerli olduğu ahlak dünyasına Kant "Amaçlar ülkesi" der (Heimsoeth, 2007: 127-128).

Kant'a göre ahlaki sorumluluğun temelinde akli irade vardır. Eğer ahlak yasaların temelinde akli irade dışında başka bir şey olsaydı yasaların kategorik olma özelliği zarar görürdü. Kendi irademizle eylemde bulunduğumuz ahlak yasası, bizi amaçlar ülkesi ideasına götürür. Bu tüm varlık toplulukların ideasıdır. Bu topluluk ideası tıpkı bir organın sağlıklı işlemesi gibi bir uyum içindedir (Wood, 2009: 180).

Kant akıl sahibi olan bütün insanlar eylemlerinin maksimleri aracılığıyla, kendini genel yasa koyucu olarak görmesi onu bağlı olduğu bir amaçlar dünyasına götürür. Bu akıl sahibi insanlar kendi koyduğu yasalara bağlı olduğu sürece bu amaçlar dünyasının bir

⁵ Varlık nedeni/düzeni.

⁶ Bilgi nedeni/düzeni

üyesidir. Ancak bu insanlar bir başkasının eylemine veya istemesine bağlı olmadığı süre boyunca da bu âlemin başıdır. Bu akıl sahibi varlık özgür bir şekilde eylemde bulunduğu zaman kendini bir yasa koyucu olarak görebilir. Aklı iradeye sahip olan kişi kendini amaç olarak görmesini sağlayan tek şey, ahlaklılıktır. Çünkü bu şekilde amaçlar âleminde yasa koyucu olabilir (Kant, 2013: 50-52).

Bu anlamda kendimi amaçlar dünyasının bir üyesi olarak gördüğüm zaman aynı zamanda kendi yasalarım da bağlı olurum. Aynı şekilde bir başkasının isteme eylemine bağlı olmadığım zamanda bu âlemin başı olmuş olurum. Bu âlemde insan ve ahlak çok önemli iki değerdir; bu yüzden amaç olarak insanlık, Kant için çok önemli bir noktayı teşkil etmektedir. Kant amaç olarak insanlık buyruğunu *Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi*'nde şu şekilde dile getirir:

Her defasında insanlığa, kendi kişinde olduğu kadar başka herkesin kişisinde de, sırf araç olarak değil, aynı zamanda amaç olarak davranacak biçimde eylemde bulun (Kant, 2013: 46).

Bu anlamda yukardaki ifadeleri de göz önünde bulundurduğumuzda Kant'ın insanlığı bir amaç olarak görmenin ve asla kendimizde ve tüm insanlarda bir araç olarak görmenin gerekliliğini ifade ederken dile getirdiği şey kendi amaçlarımızı belirleme ve bu amaçları gerçekleştirme yetisidir (Guyer, 2005: 288'den akt, Özaydın, 2012: 106-107). Bu amaç, seçme ve eylemde bulunma özgürlüğüdür. Kant bu durumu şu şekilde dile getirir:

Öyleyse, ahlakça iyi niyete veya erdeme, bunca iddialı olma hakkını kazandıran acaba nedir? Bu, onun akıl sahibi varlıkları genel yasa koyma dâhil etmesi, böylece de onları olanaklı bir amaçlar krallığına üye olabilecek duruma getirmesidir. Kendisi amaç olarak onu böyle olmaya, tam böyle olduğunda da amaçlar krallığında yasa koyucu olmaya kendi doğal yapısı belirlemiştir: bütün doğa yasalarına karşı özgür olmaya, ancak kendi koyduğu ve maksimlerinin (aynı zamanda kendisinin de bağlı olduğu) genel bir yaşamada yer alabilmelerini sağlayan yasalara boyun eğme. Çünkü hiçbir şeyin, yasanın belirlediği değerden başka bir değeri yoktur. Her türlü değeri belirleyen yaşamın kendisi ise değerlidir, yani koşulsuz, eşsiz değeri vardır ki ancak saygı sözü, akıl sahibi bir varlığın ona ilişkin yapması gereken değerlendirmeyi yakışır şekilde dile getirir. Demek ki özerklik insanın ve her akıl sahibi varlığın değerinin temelidir (Kant, 2013: 53).

Kant göre amaçlar dünyasında insanlık çok önemli bir değer olduğu için ahlak yasasının öznesi olarak da kutsaldır. Bu kutsallığı da ancak ahlak yasası uğruna ve onunla uyumlu olmasına bağlayabiliriz (Kant, 2016: 143). Kant'ın bütün insanları bir araç olarak değil daima bir amaç olarak eyle deyişi, seçme özgürlüğümün temel biçimidir. Seçtiğimiz amaçları gerçekleştirme ya da izlemeye yönelik özgür bir düşünce aynı zamanda eylem özgürlüğümün temel biçimidir. Bu anlamda kişinin özgürlüğünü koruması hem kendisinin hem de diğerlerinin de seçme ve eylem özgürlüklerini koruması anlamına gelir (Guyer, 2005: 288-293).

Yani yaşadığımız süre boyunca kendi amaçlarımızı gerçekleştirmek için insanları bir araç olarak kullanmamalıyız. Her zaman amaç olarak görmeliyiz. Bu şekilde davranarak da özgür olduğumuzun bilincine varmış oluruz. Yani *yapabilirim* demek, aslında beni özgür kılan şeydir. Bir sorumluluk duygusu var ve ben sorumlu olduğum için özgürüm. Bu özgürlüğü de ancak kategorik buyruk olarak gördüğüm *yapmalısın* buyruğun kendisinde bulurum. Bu da bizi aslında pozitif özgürlüğün kendisine götürür. Bu anlamda pozitif ve negatif özgürlük kavramların açıklanması gerekir.

Bizi insan olarak doğadaki diğer varlıklardan ayıran yönümüz, kendi eylemlerimizi özgürce seçmemiz ve aklın buyruklarını özgürce eylememizdir. Bu olanak gibi görünen

özgürlüğe yönelmemiz aynı şekilde bizim özgür bir varlık olarak görünmemizin koşuludur. Çünkü insan pratik bir akla sahip olarak kendi iradesiyle doğadaki neden-sonuç zorunluluğundan kurtularak kendi eylemlerine kendisi karar veren bir varlık olur. Bu şekilde “İnsan sadece neden-sonuç ilişkisinde bir halka değil; aynı zamanda bu halkanın da özgür istemesiyle başlatıcısıdır”(Kant, 1994: 3'den akt, Aşkın, 2008: 57-58). Yani ben kendimi diğer varlıklardan farklı olarak görüyorsam bu benim özgür iradem sayesinde. Çünkü kendi kendime yasa koyma hakkına sahibim bu şekildeki özgürlüğü pozitif anlamda özgürlük olarak ele alabiliriz. Kant bunu *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı eserinde şu şekilde dile getirir:

İstemenin özerkliği bütün ahlak yasalarının ve bu yasalara uygun ödevlerin tek ilkesidir. Buna karşılık kişisel tercihin heteronomisi herhangi bir yükümlülüğün temeli olmadığı gibi üstelik böyle bir yükümlülük ilkesine ve istemenin ahlaklılığına karşıdır. Ahlaklılığın tek ilkesi, yasanın her türlü içerikten yani arzu edilen bir nesneden bağımsız olmasından ve yine de kişisel tercihin sırf, bir maksimumun alabileceği genel bir yasa koyucu biçim tarafından belirlenmesinden ibarettir. Bu bağımsızlık ise negatif anlamda özgürlüktür, oysa saf olarak pratik aklın bu kendi kendine yasa koyması, pozitif anlamda özgürlüktür. Böylece ahlak yasası saf pratik aklın özerkliğinden, yani özgürlüğün özerkliğinden başka bir şey ifade etmez (Kant, 2016: 38).

Kant'a göre insan duyuşal yönüyle fenomen dünyasında doğal nedenselliğe bağlı iken aynı insan akılsal yanılla numen dünyasında özgür olacağını belirtir. Bu şekilde insan numen bir varlık olarak fenomen dünyasında bir nedenin temeli olan şeyin anlaşılabilir doğasını düşünürse nedenselliğin zincirinden kurtulup saf akıl olarak özgür bir şekilde kendine yeni bir nedensel zincir oluşturur. Aynı zamanda bu özgürlük deneysel koşullardan bağımsız olarak görülen negatif anlamda özgürlük değil, kendi yasasını kendi belirleme anlamında olan pozitif özgürlük; yani isteğe göre eylemin koşulsuz koşulu olan düşünsel etkinin ifadesidir (Coşkun, 2016: 143).

Özgürlük ahlak yasasının zorunlu olanağının koşuludur. Bu nedenle özgürlük başka nedenlerden bağımsız olabilmeyi ifade eder; yani özgürlük doğa nedenselliğinden bağımsız bir olanak taşır. Bu da negatif özgürlük demektir. Aksine istemenin doğa nedenselliğinden gelmeyen bir neden de mevcuttur. Bu da yasa diye nitelendirdiğimiz ahlak yasasıdır. Yani özgürlüğün isteme eyleminin ahlak yasası tarafından belirlenmesidir. İşte bu pozitif anlamda özgürlük yani *otonom* bir varlık olan insanın kendi kendisine yasa koymasınıdır. Ancak bu şekilde ahlak ilkesi özgürlük idesine bağlı olmuş olur (Adugit, 2015: 4).

Kant, herhangi bir dış baskıya maruz kalmayan ve baskıların olmaması anlamında negatif özgürlük ile kendi öz yasasını belirleme kendi kendinin efendisi olma anlamında pozitif özgürlüğün birbirlerini engelleyecek bir çatışma halinde olabileceğini belirtir. Bu şekilde pozitif özgürlüğün gerçekleştirilmesi anlamında bir toplum oluşturma, negatif özgürlüğün feda edilmesine yol açmıştır. Aksine negatif özgürlüğü sağlamak da pozitif anlamda özgür bireyler olmayı engelleyebilir (Cook, 2012'den akt, Coşkun, 2016: 159).

Kant'a göre ahlak ve ahlak yasasının zorunlu bir önkoşulu tabii ki özgür iradedir. Bütün eylemlerin doğal nedenlerini zorunlu sonuçlar olarak görürsek ahlaksal bir seçimden hiçbir zaman söz edemeyiz, Kant'a göre “Gerekliklik” yapabilmeyi gerektirir. O halde yapmalısın. Ahlaklı olarak doğru olanı yapma zorunluluğu onu yapabilir kılmayı gerektirir (Cevizci, 2009: 740). Kant'a göre ahlak yasası özgürlüğün sadece olanağını değil aynı zamanda nasıl gerçekleştirdiğini de kanıtlar bu şekilde ahlak yasası, özgürlük idesine pratik olarak bir gerçeklik sağlar (Rawls, 2005: 262).

Kant özgürlük kavramının doğa yasalarının bir eylemi olmadığını bundan dolayı da bir yasaya ait olduğunu, daha çok değişkenlik göstermeyen özel türden bir nedensellik

yasası olduğunu yoksa özgürlük diye bir istemenin saçma olduğunu dile getirir. Yani isteme kendisinin yasasıdır. Daha açık bir ifadeyle özgür bir isteme ile ahlak yasası altında olan istemeyi aynı şey olarak görebiliriz (Cassirer, 1988: 170). Kant bu durumu *Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi* 'nde şu şekilde ifade eder:

İsteme, akıl sahibi olmaları bakımından, canlı varlıkların bir tür nedenselliğidir ve özgürlük bu nedenselliğin, onu belirleyen yabancı nedenlerden bağımsız olarak etkili olabilme özelliği olur; nasıl ki doğa zorunluluğu, akıl sahibi olmayan bütün varlıkların nedenselliğinin, yabancı nedenlerin etkilemesiyle etkin olmaya belirlenmesi özelliğidir. Özgürlüğün buraya getirilen açıklanması negatiftir, bundan dolayı nelliğini görmeyi sağlama bakımından verimsizdir; ama bundan, özgürlüğün pozitif bir kavramı çıkar ki, bu bir o kadar zengin ve verimlidir. Nedensellik kavramı, 'neden' dediğimiz bir şey aracılığıyla başka bir şeyin, yani sonucun ortaya çıkmasını gerektiren yasalar kavramını gerektirdiğinden; özgürlük, doğa yasalarına bağlı bir istemenin özelliği olmamakla birlikte bundan dolayı hiç de yasadışı değildir; daha çok o, değişmez, ama özel türden yasaları olan bir nedensellik olmalı; yoksa özgür bir isteme saçma olurdu (Kant, 2013: 64-65).

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi negatif özgürlük sınırsız bir isteme özgürlüğü olanağını sunuyor. Böyle olunca özgürlük anlamsızlaşıyor. "Özgürlük, doğa yasalarına bağlı bir istemenin özelliği olmamakla birlikte bundan dolayı hiç de yasadışı değildir; daha çok o, değişmez, ama özel türden yasaları olan bir nedensellik olmalı; yoksa özgür bir isteme saçma olurdu." (Kant, 2013: 64-65). Bu son cümleyi düşünecek olursak; özgürlük doğa yasalarına bağlı bir istemeden kaynaklanmıyorsa bu durumda hiçbir şekilde sınırlandırılmaz ve zorunluluk taşımaz. Ama tabii ki Kant bunu reddedecektir. Bu nedenle Kant özgürlük hiç de yasadışı değildir diyecektir. Özgürlük bir yasaya tabidir. Tam da bu anlamda anlamlıdır ve gerçek anlamda olanaklıdır. Özel türden yasaları olan bir nedensellik olmalı ifadesi de öznenin bizatihi kendisinin belirlemiş olduğu bir yasayı ifade eder. Bu da bizi pozitif özgürlüğe götürür.

Kant'a göre ahlak yasası insan aklının yapısından gelir. Bu ahlak yasası bize dışarıdan verilmez. Onun deyişiyle: "İnsanlığın insanlığıdır." Yani insanın içinden gelir ve içimizdeki usun sesidir. Kant bunu otonomi kelimesiyle ifade eder. Bu anlamda Otonomi ilkesine göre eylemde bulunması, kategorik ilkesine göre de eylemde bulunması demektir. İşte bu şekilde kişi, kendi yasasını kendisi koyarak aslında özgür bir şekilde de davranmış olur. Bu anlamda ahlak ve özgürlük ilişkisinin daha iyi anlaşılması için otonomi ve heteronomi problemi ele alınmalıdır.

Otonomi, akıl olarak iradenin kendi kendisini yönetmesidir. Aksine bu irade dışarıdan gelen bir etki ile yönetilirse bu heteronomi olur. Kategorik ve hipotetik buyruk ayırımında kategorik buyruklar otonomi yasasına hipotetik buyruklar heteronomi yasasına uyar. Sadece doğal ihtiyaçtan mutluluk eğilimlerinin yönettiği isteme heteronomidir. Bunlar doğanın yasalarıdır. Aksine akıl sahibi olan insan kategorik buyruğun gerekliliğine girerse otonom bir varlık olur. Ancak bu şekilde insan kendi eylem yasasını kendisi ortaya koyabilir (Heimsoeth, 2007: 128). Ahlaki yasa kendi kendini düzenleyen olarak görmelidir. Aksi takdirde heteronomi olurdu, bu da dış otoriteler tarafından dayatılan bağlayıcı güç ile itaat etmekle ilgilenmemiz şartına bağlı olarak ödül ve ceza beklentisine bırakılması anlamına gelirdi. Ahlaki yasayı, akılsal bir ilke olarak görürsek bu şekilde pratik aklın kendisi evrenselliğinin koşulsuzluğunu yani heteronomi olmayan kökenini de açıklamış oluruz (Kleingeld ve Willaschek, 2019: 4-5). Bu şekilde Kant'a göre irade deneysel yaptırımlardan bağımsızdır eğer bağımlı olsaydı; örneğin ödül beklentisi veya cezalandırma korkusu gibi o zaman özerk olmaktan çok heteronom olmuş olacaktı böyle bir durumda da ahlaki davranış sadece deneysel çıkarları ve ihtiyaçları karşılamanın bir yolu olacaktı (Bielefeldt, 1997: 537).

Kant'a göre insan, kendini özgürlüğün özerkliği yani kendi kendine yasa koyma anlamında özgür bir varlık olarak gördüğü zaman aynı şekilde ahlak yasasının öznesi olarak da görür (Kant, 2016: 96). Kleingeld ve Willaschek (2019: 7)'de belirttiği üzere Kant'a göre ahlaki yasanın kendisi, kendi kendini düzenler. Çünkü özerklik iradenin kendine bir kanun koymasından ibarettir. Kişi bu özerklik ilkesine sadece eşzamanlı olarak yapabileceği maksimler üzerinden hareket etmelidir.

Kant pratik özgürlüğü kişinin kendi kendisine eylemde bulunma yasası olarak bir normatif nedensellik olarak görür. Kendimi özgür olarak düşünmem aslında kendi ortaya koyduğum ilkelere göre hareket etmem anlamına geliyor. Yani kendi aklı irademle, kendi kendime ortaya koyduğum yasalar aracılığıyla özgür olduğumu dile getiririm. Çünkü eğer ahlak yasası benim için geçerli ise sadece benim özgür olmam ile mümkündür (Wood, 2009: 180). Kendi aklımı kullanan bir varlık olarak kullandığım akıl, üzerinde düşünmekte ve bulunmakta özgürüm. Ayrıca bu düşünme aracılığıyla kendi aklı iradem ile neyi yapıp yapmayacağıma da kendim karar verebilirim (Adorno, 2005: 61). Özgürlük dışsal etkenlerden bağımsız olarak kendi kendisini belirleyen düşünen öznenin etkinliğidir. Bu şekilde bir varlığın kendi kendine yasa koyması onun akılsal ve pratik bakımından özgürlüğünü oluşturan şeydir. Kendi kendimizi belirleyecek hale gelmemize olanak sağlayan da akıl vasıtasıyla belirlenebilir bir yeti olan özgür iradedir (Recki, 2005: 205-209).

Aşkınsal olanaklığı kanıtlanan özgürlük, ahlak yasasıyla gösterilebilir. Çünkü sadece bu şekilde ahlaki eylemlerimizde sorumlu olduğumuzu dile getiririz. Bu anlamda pratik özgürlüğün nihai hedefi eğilimleri akla tabi kılmaktır. Çünkü irade ancak kendi eylemini kendi belirlediği zaman özgür olur. Ancak bu şekilde akıl kendiliğinde yasa koyarak kendi kendisini belirleyebilir (Çilingir, 2002: 73). Ben kendimi özgür bir birey olarak gördüğümde ve kendi aklımı kullandığımda aslında kendi kendime özgür yasalarda ortaya koymuş oluyorum. Aynı zamanda teorik olarak kendime de hüküm vermiş ve bu şekilde davrandığım zaman da özgür bir birey olmuş oluyorum.

Kant'ın özgürlük anlayışı iki dünyanın üyesi olma koşuluyla belirginleşir. İnsanlar bir yanıla fenomenler dünyasında iken diğer yanıla ise özgür varlıklar olarak numenal dünyanın bir üyesidir. Bu durumda Kant'ın özgürlük anlayışının iki durumu karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki negatif özgürlük diğeri ise, pozitif özgürlüktür. Negatif özgürlük dışsal nedenlerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunmak yeteneğini ifade ederken; pozitif özgürlük ise ahlaki eylemleri gerçekleştirirken bu eylemlerin kaynağının sadece insan aklı olmasıdır (Yalçın, 2004:9). Kant'a göre duyular dünyasında değil sadece düşünülür dünyaya bağlı bir özgürlükten bahsedebiliriz. Buradaki özgürlük, benim canım ne isterse onu yapayım, anlamında bir özgürlük değil; yani bir gelişigüzelik değildir. Bunun için insan eylediği davranışlarında aklın yasalarına uymak zorundadır. Eğer bu aklın yasalarına uymazsa bir kanunsuzlukla yönetilen bir temelden eksik olmuş olur (Öktem,2007: 3).

Bu yasalar doğanın yasaları değildir. Burada neden-sonuca bağlı ilkeler geçerli değildir. Bu yasalar numen dünyasının yasalarıdır. Numen dünyasının yasaları insanı zorlamazlar. Ondandır bazı şeyleri yapmasını isteyebilir. Ona, *yapabilirsin o halde yapmalısın*, der. İşte bu şekilde insan kendi sorumluluğunun kararlılığını da taşır.

Kant insanın iki ayrı yönü olduğunu vurgular. Biz insanlar numen ve fenomeni ikisini de kendi içimizde barındırırız. Arzu ve eğilimlerle fenomenler dünyasına, akıl ile diğer canlı varlıklardan bizi ayıran nedensellik ve zorunluluk olan numenal dünyasına bağlıyız. Bu aynı zamanda insanın özgür olduğunun da kanıtıdır (Weber, 1998: 324-325'den akt, Çakmak, 2011: 191).

Kant numen ve fenomen diye nitelendirdiğimiz bu iki dünyanın birbirine zarar vermeden bir arada bulunabileceğini teorik bir olanak olarak görmüştür. Bu iki yan biz

insanlarda birlikte bulunur. Daha açık bir ifade ile insan olarak duyulur dünyasında doğanın nedensellik yasalarına bağlı iken aynı insanın bir akıl varlığı olarak da düşünülür dünyasında özgür eylemlerde bulunabileceğini ifade eder (Heimsoeth, 2007: 132). Kant'ın bu ayrımı, çok önemlidir; çünkü özgürlüğü temellendirmek için böyle bir ayrıma ihtiyacımız olduğu düşüncesindeyim. Çünkü duyular dünyasında değil düşünülür dünyaya bağlı bir özgürlükten bahsedebiliriz. Kant bu durumu *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir:

Biz özgür olarak eylemde bulunan bir nedenin ancak düşüncesini, duyular dünyasındaki bir varlığa diğer yandan numenon olarak da bakarak uygulamakla savunabildik. Bu savunmayı da, böyle bir varlığın bütün eylemlerini, bunlar görünüşler olduğundan, fiziksel koşullarla belirlenmiş görmenin, ama aynı zamanda, eyleyen varlık anlama yetisiyle donatılmış bir varlık olduğundan, bu eylemlerinin nedenselliğini fiziksel olarak koşullanmamış görmenin, böylelikle de özgürlük kavramını aklın düzenleyici ilkesi haline getirmenin, çelişme içermediğini göstermekle yaptık (Kant, 2016: 55).

Bu anlamda Kant koşulsuz buyruğun nasıl olanaklı olduğunu insanın hem duyulur hem de düşünülür dünyasının bir üyesi olması ile açıklamıştır. Aklı olan insan kendini duyu dünyasının algılarına verilmiş olan doğanın arasında varsaymaz. İnsan ancak kendisini düşünme ile mümkün olan düşünülür bir dünyanın üyesi olarak görmek zorundadır. Ancak bu şekilde kendini özgür ve özerk görmek zorundadır. Yani insan kendi otonomisini kendisi kazanmak zorundadır. Kendimi sorumlu olarak gördüğüm zaman, kendimi sadece doğa varlığı, diğer bir deyişle, duyu varlığı olarak değil, aynı zamanda düşünen akıllı bir varlık olarak düşünülür dünyanın bir üyesi olarak da görmeliyim. Bu şekilde de koşulsuz buyruğun nasıl olanaklı olduğu sorusu da anlam bulmuş olur. Kant ifadesiyle: "Özgürlük idesinin beni inteligibil dünyanın bir üyesi yapmasıyla koşulsuz buyruk olanaklı olur." (Akarsu, 1999: 117-119). Kant'a göre akıl kendini yabancı etkilerden bağımsız görmelidir. Bu akıl sahibi varlık kendisi istemeli ve pratik olarak da kendini özgür görmelidir. Sadece bu şekilde bir varlığın istemesi, özgürlük adı altında bir isteme olarak görülebilir (Kant, 2013: 67). İnsan tamamen doğadaki nedensellik ve evrensel determinizm tarafından belirlenmeyi kabul etseydi, kendisini numen bir varlık olarak özgür iradesine sahip ve kategorik buyruk eylemine göre belirleyemeyecekti. Bu şekilde davranan kişi ödevle; arzu, duygulanım ve eğilim arasında bir çatışma yaşayacaktı. Bunun sonucunda da arzularına yenik düşerek ödevini yapma gücünü kaybedecekti (Cevizci, 2008: 188).

Bir eylemin ahlaklı olup olmadığını düşündüğümüz zaman, o eylemi eylediğimizde artık kendimizi sorumlu özgür bir varlık olarak görebiliriz. Böylece bu ahlaki eylemin olanaklı ve aynı zamanda geçerli olduğunu da kavrarız. Kendimi numen alanın bir üyesi olarak görürsem koşulsuz buyruk geçerli olur. Bu şekilde ahlakın temelini kurarak isteme özgürlüğüne de bir olanak açmış olurum.

Bu anlamda özgürlük, koşulsuz buyruğun önemli ve temel bir dayanağıdır. Çünkü sadece koşulsuz buyruk emreder. Bu şekilde biz insanlar eğilim ve arzularımızın etkilerinden kurtuluruz. Kategorik yani imperatif *meli-malı* yalnızca zorunlu olarak itaat edilebilir bir şeye yüklenebilir. Bu anlamda olması gereken (ought) yapılabilir olanı içerir. İtaat edilebilir olmak demek eğilim tarafından belirlenen eyleme yol gösteren buyruk daima hipotetik buyruk olduğundan eylemlerimizin arzu ve eğilimler tarafından belirlenmesinden kurtarırız. Ahlaki buyruğun içeriği de bunu gösterir (MacIntyre, 2001: 224).

Kant özgürlük hakkında teorik bilgiye sahip olmamamıza rağmen bu özgürlüğü ahlak olasılığı için bir önkoşul olarak görür. Çünkü ahlak *a priori* bir akıl gerçeğidir. Özgürlük ahlaki yasa tarafından istenir (Insole, 2013: 139-141). Özgürlük mücadelesinin kendisi, ahlaki bir görevdir. Çünkü özgürlük genel olarak ahlaki eylemin gerekli önkoşuludur. Bir eylemin ahlaki açıdan değerli olabilmesi, onun özgür iradesine

dayandırılır. İrade ise sadece verilen ahlaki yükümlülüklerin yerine getirilmesinin ön koşuludur (Bielefeldt, 1997: 528).

Kant özgür olduğumuzu teorik olarak ispat edemediğimiz için özgür faaliyetlerimizin herhangi bir bilgisini de elde edemeyeceğimizi belirtir. Eğer kendinde şeylerin dünyası diye nitelendirdiğimiz numenal dünyanın bilgisi, bizim için imkânsız olduğunu dile getirirsek, bu şekilde akılsal dünyada, özgür insanlar olarak özgür bir nedenselliğin varlığından bahsetmek bir çelişki olurdu. Bu anlamda Kant'ın ihtiyaç duyduğu tek şey numenal varlık olarak kendimizi özgür saymak ve özgür nedensellikler oluşturarak kendi içinde çelişen yönleri ortadan kaldırmaktır (Wood, 2009: 129-130). Bu yüzden Kant için özgürlük duyular dünyada değil düşünülür akılsal olan kendinden şey düşüncesinin bir olanağıdır. Bu şekilde özgürlük, insanın dünyada bulunduğu zamansal ve bağlamsal istemelerinden önce bu yaşadığımız dünyada doğa yasalarının nedenselliğine aşkın bir konumda, ahlaki seçim eylemini olanaklı kılar (Kant, 1929: b 353'den akt, Camcı,2010: 791).

Kant insanın kendisinde bir yeti olduğunu, bu yeti ile kendini diğer her şeyden ayırdığını ve bu yetinin de sadece akıl olduğunu belirtir. Bu akıl sahibi insanın kendine bir düşünce varlığı duyular dünyasına değil; anlama yetisi dünyasına ait bir varlık olarak görmesini dile getirir. Bu insanın eylemlerinde, yasalarını belirleyebilmesi için karşısına iki seçenek çıkar. Eğer duyular dünyasına ait ise doğa yasaları altındadır. Fakat düşünülür dünyaya ait ise doğa yasalarından bağımsız ve deneysel olmayıp sırf akılda temelini bulan yasalar altındadır. Bu yüzden kendi aklını kullanan insan, düşünülür dünyaya ait bir varlık olarak özgürlük idesi olmadan kendi isteme eylemini gerçekleştiremez. İşte bu anlamda özgürlük idesi olarak tanımladığımız özerklik kavramı ve ahlaklılığın genel ilkesi birbirlerine bağlı olmuş olur (Kant, 2013: 70-71).

Ahlak yasası bir özgürlük yasası olarak doğanın arzulama yetisinden bağımsızdır. Bu dünyada isteme eylemini gerçekleştiren kişi için doğa ve dünya onun nedeni değildir. Bu yüzden ahlak yasasında ahlaklılık ile dünya arasında ona bağlı olan mutluluk arasında zorunlu bir ilgi yoktur. Bu şekilde isteme eylemini gerçekleştiren kişi, bu doğanın bir nedeni olamaz. Bunun için de mutluluğu kendi pratik eylemleri ile uyum içinde görmez (Kant, 2016: 135). Kant, özgürlük kavramına koşullu duyusal olandan koşulsuz düşünülür olana vararak ulaşacağımızı belirtir. Çünkü kendi aklımız sayesinde en yüksek koşulsuz yasa aracılığıyla kendimizi bu yasanın bilincine verebiliriz (Kant, 2016: 115).

Kant'a göre insan olarak özgür olduğumu dile getirdiğim zaman aynı zamanda kendimi anlama yetisi dünyasının bir varlığı olarak görmüş olurum. Bu şekilde istemenin özerkliği ile birlikte ahlaklılığı da kabul etmiş olurum (Kant, 2013: 72). Kant'a göre özgürlüğü bir olanak olarak görmenin en önemli yolu onu bir ide olarak görüp ahlak yasasının buyurduğu tarzda eylemde bulunması olarak ifade etmemizdir. Bu anlamda özgür olmak ile ahlaksal bir eylem olarak bir isteme gerçekleştirmek, aynı anlamı taşır (Ürek, 2007: 196). Kant bu durumu daha açık bir şekilde şu şekilde ifade eder:

İşte böylece özgürlük idesi beni düşünülür bir dünyanın üyesi yaptığından, kesin buyruklar olanaklıdır; ben yalnızca bunun üyesi olsaydım, bütün eylemlerim hep istemenin özerkliğine uygun olurdu, ama ben kendimi aynı zamanda duyular dünyasının üyesi olarak gördüğümünden, eylemlerimin ona uyması gerekir; bu istemenin üstünde, ayrıca düşünülür dünyaya ait, saf kendi kendine pratik ve akla göre ilkinin en yüksek koşulu olan bir isteme idesinin eklenmesiyle *sentetik a priori* önerme olarak karşımıza çıkar. Nasıl ki duyular dünyasında görülere, anlama yetisinin kendileri yasallık biçiminden başka bir şey olmayan kavramları eklenirler ve böylece doğanın bütün bilgisinin dayandığı *sentetik a priori* önermeleri olanaklı kılar (Kant, 2013: 72-73).

Alıntıdan anlaşılacağı gibi Özgürlük idesinin beni düşünülür dünyanın bir üyesi olarak görmesi ile koşulsuz buyruk olanaklı olur. Kant göre sadece bu dünyanın üyesi değilim çünkü sadece bu dünyanın üyesi olsaydım bütün eylemlerim hep istemenin özerkliğine uygun olurdu. Aynı zamanda ben kendimi duyular dünyasının bir üyesi olarak da görürüm.

Kant'a göre ben özgür olduğumu dile getirdiğim zaman bu bilgi bana başka bir yerden gelmiyor, bu bilginin temeli insanın içinde duyduğu koşulsuz buyruktur. Ben bu buyruğa göre hareket etmezsem bile onun beklediği şeyin ne olduğunu çok rahat bilebilirim. *Yapmalısın çünkü yapabilirsin* bu aklın temel fenomeni ve olayıdır. Özgür olduğumuzu dolaylı olarak bilebiliriz, Kant bunu "Özgürlük ahlak yasasının temel varlık nedenidir" cümlesi ile temellendirir (Heimsoeth, 2007: 133-134). Kant'a göre ahlaksal bir eylemin isteme anlamındaki isteği zaten özgürlüktür. İstemenin temel hedefi ise ahlaksal yasadır. Elde etmek istediği budur. Çünkü Kant'ın düşüncesinde iyi isteme, ahlaksal bir yasa olarak isteme ve özgür isteme aynı şeyi ifade eder (Kılıç, 2015: 99). Bu anlamda iradeyi iyi yapan şey koşulsuz buyruk olan kategorik buyruğa uymaktır. Ancak bu şekilde ahlak yasasını geçerli kılabiliriz. Ahlak yasasını özgür bir şekilde eyleyen kişinin diğer tüm kişilerin özgürlüğüne saygı duyması onun evrensel geçerliliğini de sağlayan tek noktadır (Recki, 2005: 206). Yani özgür olmamız sadece ahlak yasasıyla bilenebilir. Çünkü ahlak yasası özgür olduğumuza ilişkin bilginin temelidir. Kategorik buyruğun zorunlu varlık koşulu özgürlüğün gerçekliğidir. İnsanın, *yapmalısın*, buyruğunu bilmesi onu özgürleştirir. Bu anlamda İnsanın "*Öyle hareket et*" buyruğunun altına girmesi kendiliğinden ona hareket edebilme olanağı kazandırır.

Kant'a göre akıl, kendine saf akıl nasıl pratik olacak sorusunu sorup açıklasaydı, bu soru aynı zamanda özgürlüğün nasıl olanaklı olduğu sorusuyla eş değer olmuş olduğunu belirtir. Bu şekilde davranan akıl sadece kendini aşmış olur. Çünkü biz sadece yasalara bağlı nesnesi deney ile verilebilecek şeyleri ortaya koyabiliriz. Fakat özgürlük böyle bir şey değildir. Özgürlüğü hiçbir zaman deneysel olarak ortaya koyamadığımız gibi bunu bir benzetmeye dayanarak da örnek veremeyiz. Çünkü özgürlüğü ne kavrayabiliriz ne de görüşünü elde edebiliriz çünkü özgürlük bir istemenin arzulama yetisinden çok farklı aklın yasalarına göre eylemde bulunan ve aklın zorunlu bir varsayımdır (Kant, 2013: 78). Daha açık bir şekilde ifade edersek özgürlük bir idedir ve biz bunu deneysel olarak gösteremeyiz. Kant'ın "Algısız kavramlar boş, kavramsız algılar kördür" deyişini hatırlarsak özgürlüğün ne görüşünü elde edebiliriz ne de kavrayabiliriz; çünkü o aklın zorunlu bir varsayımdır.

Kant, kategorik buyruğun sadece özgürlük ile mümkün olduğunu dile getirirken bunun özgürlük idesini belirgin ve zorunlu gördüğümüz takdirde gerçekleştiğini ifade eder. Bunu daha iyi irdelemek için Kant'ın *Ahlak Metafiziğinin Temellendirmesi* adlı eserindeki şu paragrafa değinmenin faydalı olacağını düşünüyorum:

Böylece kesin buyruk nasıl olanaklıdır?" sorusu, onu olanaklı kılan tek varsayımı, yani özgürlük idesini belirgin kıldığımız ve aynı şekilde bu varsayımın zorunluluğunu görebildiğimiz ölçüde yanıtlanabilir; bu da aklın pratik kullanılışı için, yani bu buyruğun, dolayısıyla ahlak yasasının geçerliliğine inanmak için yeterlidir. Ama bu varsayımın kendisinin nasıl olanaklı olduğunu, insan aklı hiçbir zaman kavrayamaz. Ama bir düşünce varlığının istemesinin özgürlüğü varsayımıyla, bu istemenin koşulu olarak özerkliği, zorunlu bir sonuç olarak çıkar (Kant, 2013: 80).

Kant'a göre pratik olarak özgürlük, gerçekleştirdiğimiz eylemlerde ya da gerçekleştirmek istemediğimiz eylemlerde akli kullanmamızı olanaklı kılan tek yoldur. Bu yüzden felsefe aynı insan eylemleri için özgürlük ile doğa zorunluluğu arasında bir çelişkiye düşmeyeceğini kabul etmelidir. Çünkü Kant'a göre doğadan ve özgürlükten yani bu iki kavramdan vazgeçemeyiz (Kant, 2013: 74-75).

Sonuç olarak Kant'a göre özgür olduğumu dile getirdiğim zaman kendimi, düşünülür dünyanın bir üyesi olarak görmüş olurum. Bu anlamda özgür olduğuma ilişkin bilgi bana başka bir yerden gelmiyor. Benim içimde duyduğum kategorik buyruktan geldiği için özgürlük ahlak yasasının temeli olmuş oluyor. Diğer bir deyişle özgürlük koşulsuz buyruğun temel dayanağıdır. Bu şekilde kesin buyruğun olanaklı olduğu tek durumda özgürlük idesinin mümkün olduğu durumdur.

SONUÇ

Aydınlanma döneminin en önemli düşünürlerinden olan Kant, içinde yaşadığı aydınlanma döneminde bir yandan felsefe sorunlarını ele alırken diğer yandan bu sorunları aşarak düşüncelerini dile getirmiştir. Kant kendisinden önce ortaya çıkan, rasyonalist ve empirist düşünceleri bir araya getirerek gerek bilim gerekse ahlakın temel ilkeleri alanında önemli bir model oluşturmuştur. Kendi felsefesini teorik ve pratik olarak gören Kant, teorik akılla doğa metafiziği; pratik akılla ise ahlak metafiziği konularıyla ilgilenmiştir. Bu yüzden Kant teorik yanıyla doğa sorunları ile ilgilenirken pratik yanıyla ise özgürlük ve insan hayatıyla ilgili olan ahlak problemleri üzerinde durmuştur.

Kant'a göre insanın kendi aklını kullanması onun aydınlanmasıdır. Bu da insanın kendi iradesini kullanarak eylemde bulunması demektir. Bu anlamda ahlak felsefesinde önemli olanın kendi kendini yöneten akıl düşüncesi olduğu vurgulanmıştır. Kant ahlak felsefesini ele alırken ahlak alanında bir *apriori* olduğunu ve ilkesel yani kendiliğinden meydana geldiğini dile getirirken ahlak yasasının, doğanın başka yerinde değil; saf akıldan meydana geldiğine dayandırmıştır.

Ahlak yasası içinde kategorik buyruğun önemi açıklanarak; yarar ve çıkar elde etmenin bu buyruklar için bir ilke olmadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda bir eylemi bir ilke haline getirdiğimiz an genel kural haline geldiğini gördükten sonra herkes için geçerli bir eylem olduğunu gördüğümüz zaman ahlaklı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ahlak ve özgürlüğün birbirini tamamlayan parçalar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede özgürlük kavramının detaylı bir analizi yapılarak özgürlük sorunu hakkında genel bilgiler tespit edilmiştir. Bunun sonucunda insanın doğuştan belirlenmiş olup olmadığı, özgürlük sorununun ahlak anlayışıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Kant'ın özgürlüğü saf aklın sınırları içine dâhil etmediğini, özgürlüğün bir ide olarak pratik aklın zorunlu bir kavramı olduğu açıklanmıştır.

Koşulsuz buyrukla ilgili bilgimizin kaynağı pratik yasadan mı yoksa özgürlükten mi gelir? Çalışma boyunca bu soru, Kant çerçevesinde açıklanarak şu sonuçlara ulaşılmıştır: Koşulsuz buyrukla ilgili bilgimiz özgürlükle başlamaz. Çünkü özgürlük kavramının kendisini deneyimleyemiyoruz. Bu yüzden ahlak yasası bizi doğrudan özgürlük yasasına götürmüş olur. Ahlak yasasının varlığından bahsetmeseydik özgürlük diye bir şeyin varlığından bahsedemezdik. Çünkü özgürlük ahlak yasasıyla anlam kazanır. Özgürlüğün böyle bir temele dayandırmasının bizi diğer varlıklardan ayıran yönümüzün, özgür olmamız bakımından kendi aklımızı kullanarak kendi eylemlerimizi gerçekleştirme olanağında olduğunu düşünüyorum. Bu sonuçla duyulur dünyada değil düşünülür

dünyaya bağlı bir özgürlükten bahsetmemiz gerektiği düşüncesine varılmıştır. Tabii böyle olunca bu özgürlük benim her şeyi yapabilme anlamında bir özgürlük olmadığını, aksine aklın yasalarına uymak zorunda olan bir özgürlük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Otonom bir varlık olan insanın kendi kendisine yasa koyması ile onun pozitif anlamda özgür olduğunu ancak bu şekilde ahlak ilkesinin özgürlük idesine bağlı olmuş olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Netice olarak Kant özgürlüğü kendi aklımızı kullandığımız tek patika olarak görür. Ve bunu dile getirmesinin nedeni de özgürlüğün mantıksal analizlerle bir köşeye bırakmanın, insan aklı ve felsefe için imkânsız olduğu görüşüne bağlayabiliriz.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1999). *Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi (Ahlak Öğretileri 2)*. (Dördüncü Baskı). İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Aşkın, Z. (2008). "Kant ve Heidegger'de Özgürlük Sorunu". *Kaygı*, (11), 53-68.
- Adorno, T.W. (2005). "Aşkınsallık Kavramı Üzerin". *Cogito Dergisi*, (41-42).
- Bielefeldt, H. (1997). "Autonomy and Republicanism: Immanuel Kant's philosophy of Freedom". *Political Theory*, 25(4), 524-558.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. (Birinci Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A.(2011). *Felsefe Sözlüğü*. (Birinci Baskı). İstanbul: Say Yayınları.
- Cassirer, E. (1988). *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*.(Çev: Doğan Özlem). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. (Eserin Orijinali 1922'de yayımlanmıştır).
- Coşkun, S. (2016). "Özgürlük Problemi: Spinoza ve Kant". *Dört Öge*, (9), 139-156.
- Cevizci, A. (2008). *Etik Tarihi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Camcı, C. (2010, 14-16 Ekim). *Aydınlanmanın Kurgusal Olanığı Olarak Özgürlük Etik İlişkisi*. Birinci Uluslararası Felsefe Kongresi, Bursa.
- Çakmak, E.(2011). "Kant'ın Numen-Fenomen Ayrımı ve Metafizik Eleştirisinin John Hick'in Din Felsefesine Etkileri". *Din Bilimler Akademik Araştırma Dergisi*, 11(1), 187-200.
- Çilingir, L. (2000). "Kant'ta Pratik Aklın Doğal Diyalektiği". *Felsefe Dünyası*, 2(32), 67-83.
- Deleuze, G. (2011). *Kant'ın Eleştiri Felsefesi*.(Çev: Hüsen Portakal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Guyer, P. (2005). "Kant'ın Ödevler Sistemi". *Cogito Dergisi*,(41-42).
- Gökberk, M. (2016). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Heimsoeth, H. (2012). *Kant'ın Felsefesi*. (Çev: Takiyettin Mengüşoğlu). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Insole, C. J. (2013). *Kant and the Creation of Freedom: A Theological Problem*. OUP Oxford.
- Kant, I. (1994). *Etik Üzerine Dersler I*. (Çev: Oğuz Özügül). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi. (Eserin Orijinali 1990'da yayımlanmıştır).
- Kant, I. (2000). *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*. (Çev: İonna Kuçuradi-Yusuf Örnek). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (Eserin Orijinali 1783'de yayımlanmıştır).
- Kant, I. (2007). *Ethica*. (Çev: Oğuz Özügül). İstanbul: Pencere Yayınları. (Eserin Orijinali 1990'da yayımlanmıştır).

- Kant, I. (2013). *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (Çev: İonna Kuçuradi). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (Eserin Orijinali 1785'de yayımlanmıştır).
- Kant, I. (2016). *Pratik Aklın Eleştirisi*. (Çev: İonna Kuçuradi - Ülker Gökberk - Füsün Akatlı). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu. (Eserin Orijinali 1788'de yayımlanmıştır).
- Kılıç, Y. (2015). "Kant'ın Etik Görüşünde Değerli Eylemin Olanığı". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 93-100.
- Kleingeld, P. & Willaschek, M. (2019). "Autonomy Without Paradox: Kant, Self-Legislation and the Moral Law". *Philosophers' Imprint*, 19(6).
- MacIntyre, A. (2001). *Ethik'in Kısa Tarihi*. (Çev: Hakkı Hünler- Solmaz Zelyut Hünler). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Özkan, S.Ç.(2017). "Kant'a Apriori Bilgi, Kategorik Buyruk ve Özgürlük Kavramlarına İlişkin Bir Yapısöküm Denemesi". *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 295-316.
- Öktem, Ü. (2007). "Kant Ahlakı". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*,(18), 2004.
- Özaydın, Ö. (2012). "İçimdeki Ahlak Yasası: Kant'ın Ahlak Kuramı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme". *Felsefe Arkivi*, (34), 97-117.
- Pieper, A. (2012). *Etığe Giriş*. (Çev: Veysel Atayman-Gönül Sezer). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Eserin Orijinali 1997'de yayımlanmıştır).
- Recki, B. (2005). "Kant ve Aydınlanma". *Cogito Dergisi*, (41-42).
- Rawls, J. (2005). "Kant'ın Ahlak Felsefesinin İzlekleri". *Cogito Dergisi*, (41-42).
- Şakar, M. C. (2017). Carl Schmitt'te Yasallık ve Meşruluk Üzerine Bir İnceleme (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ürek, O.(2007). "Kant'ta Etik Değerler Olarak Özgürlük ve Saygı". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(13), 189-197.
- Wood, A. (2009). *Kant*. (Çev: Aliye Kovanlıkaya). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları. (Eserin Orijinali 2005'de yayımlanmıştır).
- Yalçın, Ş. (2004). "İnsan Haklarına Deontolojik Bir Temel". *Liberal Düşünce Dergisi*, (34), 5-12.
- Yayla, A. (2005). "Kant'ın Ahlak Eğitimi Anlayışı". *Ankara Üniversitesi Eğitim bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31(8), 73-86.